

APUNTS PER A UNA HISTÒRIA DE LA DEVOCIÓ A LA MARE DE DÉU A MATARÓ (I)

SANTA MARIA, ASSUMPTA AL CEL, PATRONA DE MATARÓ

Totes les esglésies parroquials d'origen medieval dedicades a la Mare de Déu celebraven la seva festa patronal el dia de l'Assumpció o trànsit de Maria al cel, el 15 d'agost, la primera a sorgir, des d'un punt de vista històric, de les festes dedicades a la Mare de Déu. Com en el cas dels sants, l'Església celebra la festa de la seva mort a la terra i l'entrada al cel.

A l'Assumpció són dedicades Santa Maria del Mar, Santa Maria de Badalona, Santa Maria de Blanes o la catedral de Girona, erigides, totes elles, en poblacions d'origen romà. A Mataró, «la festa de nostra Senyora del present mes de agost, tant principal en la present vila, per ser cap y patrona de dita nostra Universitat», va ser la festa major de la població fins a finals del segle XVIII.¹ En el llibret anònim *Mataró a trozos*, en la carta 14, l'autor va consultar unes notes que havia deixat Llorenç Campllonch, prevere resident perpetu de Santa Maria de mitjan segle XVIII, on s'afirmava que l'església parroquial havia estat dedicada a l'Assumpció abans de ser-ho a la Presentació del Senyor, que el dia 15 es celebrava la festa major i el rector convidava els de les parròquies veïnes, i com aquest costum es va continuar fent fins a l'economat de Pau Sanmartí (1807-1814).

En una patent de sanitat del segle XVIII es representa una vista de la ciutat sota els seus sants advocats, sant Simó, sant Jaume, santa Magdalena, sant Desideri i les santes Juliana i Semproniana, presidits, al centre de la composició, per la Mare de Déu Assumpta al cel.

Les celebracions religioses consistien en el rés solemne de les hores canòniques la vigília i el matí del dia 15 d'agost. A mig matí, se celebrava l'ofici de l'Assumpció, on assistia tot el consell de la Universitat. Al centre de la nau principal de l'església parroquial es bastia un túmul o llit, guarnit amb flors, on es col·locava una imatge jacent de la Mare de Déu. Del segle XV, s'ha conservat fins al dia d'avui en el seu estat original.

A la tarda, sortia una processó des de Santa Maria,² que passava pels diversos carrers de la població, i on participaven totes les corporacions locals, entre elles, el consell de la Universitat. Durant el segle XVIII, la processó es repetia l'octava de la festa, o sigui, el 22 d'agost, celebració de la coronació de la Mare de Déu.

Lluís Ferrer i Clariana esmenta que el llit que es va conservar fins al 1936 era d'estil neoclàssic, amb detalls d'estil imperi, semblant al conservat a l'església del Pi de Barcelona. Es bastia el dia 15 d'agost i el de la seva octava al mig de la nau, a l'alçada del creuer.³ El dia 16, s'hi col·locava una imatge de sant Roc, ja que era el dia de la seva festivitat i segon de la festa major. Durant el segle XIX i fins al 1936, tot l'aparell del llit i la imatge del sant es guardaven rere el retaule de la Soledat, ja que aquesta confraria era la continuadora de l'antiga del Sepulcre de la Mare de Déu.

La festa de l'Assumpció era també la festa patronal pròpia del monestir del mateix nom de les Caputxines de Mataró, fundat el 1741. El dia 15 d'agost es celebrava la festivitat i es bastia un llit floral a la Mare de Déu, a semblança del de la parroquial, del qual ha quedat testimoni fotogràfic.

Per tal de tenir cura de la capella de Santa Maria i de l'organització del culte i la festivitat de l'Assumpció, que era també la festa major de Mataró, es va instituir, el 1585, la Confraria de Nostra Senyora del Sepulcre. El Consell de la Universitat en nomenaria els administradors, i aportaria una part dels diners per fer front a les despeses. El 2 d'agost de 1683, el consell va acordar, per exemple, de donar a la Confraria del Sepulcre «deu lliures en adjutori dels molts gastos se ofereixen en la festivitat de Nostra Sra de Agost així per vantals com altres».⁴

La visita pastoral de 1574 esmenta un altar de la parroquial dedicat específicament a la Dormició de la Mare de Déu –nom en què primitivament era representada i anomenada l'Assumpció de Maria al cel–, on hi havia una imatge jacent de Maria, que era coneguda com a Santa o Beata Maria Antiga o Mare de Déu del Sepulcre,⁵ i que segurament devia ser la imatge del segle XV que s'ha conservat fins al dia d'avui. Aquest patronatge de la vila és l'origen que Antic i Antiga fossin uns dels noms de pila més freqüents del segle XVI a la població. En aquells anys, la imatge era a la capella dels pagesos o de Sant Abdó i Sant Senén, la primera lateral dreta. El bisbe va ordenar que es construís, per al culte a aquesta imatge de la Mare de Déu, una capella nova i pròpia, que s'hauria d'habilitar a la base del campanar. El trasllat va tenir lloc entre 1581 i 1585, ja que abans es va haver de consolidar la torre. La visita pastoral de 1585 ja descriu la nova capella i l'altar.

La imatge de la Mare de Déu jacent era coberta per un pal·li i diverses teles, i envoltada per les talles en fusta dels dotze apòstols, rememorant la reunió dels apòstols, a la cambra, de la dormició de Maria.⁶ Diverses llànties penjaven damunt seu. L'any 1599, la confraria donava a fer a Jaume Fornés, pintor de Mataró, el daurat de les imatges dels apòstols i la pintura de tota la capella, clau de volta amb el Sant Nom de Jesús i el portal renaixentista o «a la romana».

L'any 1645, la Confraria de Nostra Senyora del Sepulcre féu construir una àliga «per aportar a la professo de nostra senyora de agost que sera per adorno de la dita iglesia y de tota la present vila». Per cobrir la despesa, la Confraria del Sepulcre va demanar ajut a la Confraria del Santíssim Sagrament, coneguda com la

Minerva. Aquesta segona, va aportar catorze lliures barceloneses a canvi que l'àliga pogués sortir als seus oficis al carrer, bàsicament a la processó de Corpus.⁷

A finals del segle XVII, es va afegir a la capella una imatge de la Mare de Déu de la Soledat, advocació que acabaria per canviar, com veurem més endavant, la pròpia denominació de la confraria.

LA CANDELERA

Com hem dit, l'església parroquial de Mataró va estar, fins al segle XVIII, dedicada a la Mare de Déu en la seva festa del 15 d'agost. Durant la segona meitat del segle XVIII, segurament arran d'haver de contractar una nova imatge de la Mare de Déu per al retaule barroc que Carles Morató havia acabat d'enllestir, i observant que la imatge titular, una representació de la Mare de Déu en estil gòtic amb el Nen Jesús a una mà i una candela a l'altra, es va interpretar que la imatge corresponia al misteri de la Presentació. És a dir, que era una talla de la Mare de Déu de la Candelera i que, per tant, l'església parroquial de Mataró era dedicada a la Presentació de Jesús al Temple de Jerusalem pels seus pares, festivitat que es celebra el 2 de febrer.

Entre 1778 i 1779 es van haver de canviar les imatges de Carles Moretó, que no havia encara ni fet encarnar ni pintar, del retaule major per unes altres. La composició de Moretó era formada per Simeó amb el nen en braços, presidint, ofert per la Mare de Déu i sant Josep, d'esquena a l'assemblea. La pressió popular va obligar a substituir-les per una gran imatge de la Candelera, que va ser encarregada a Salvador Gurri,⁸ ja que aquesta, la Mare de Déu amb el Nen i una candela, era la forma que tenia la imatge gòtica que es reemplaçava i que la devoció popular no volia perdre. Aquests anys es situen entre el 1772, data de la vinguda de les relíquies de les santes Juliana i Semproniana i de la conversió de l'Administració de Sant Desideri en la de les Santes; i el 1783, data del trasllat de les relíquies al peu de la Mare de Déu de la Candelera al retaule major, i el trasllat de la festa major del 15 d'agost al 27 de juliol. A finals de segle XVIII, l'Administració de les Santes seria també de la Candelera, i s'encarregaria de les festes de la nova titular de la parròquia, el dia 2 de febrer.

L'any 1787, l'Administració de les Santes va pagar al gravador Pasqual Pere Molas una planxa amb la imatge de la Mare de Déu de la Candelera, envoltada per les dues Santes, que serviria per fer estampes.

SANTA MARIA, MATER ECCLESIAE

Sant Bernat de Claravall, en el segle XII, destacà el paper de Maria no només com a mare del Déu, sinó, també, com a mare dels creients. D'ençà de l'aprofundiment místic en la dimensió maternal de Maria, els ordes religiosos i les associacions seculares de pregària van posar-se sota la seva protecció, i adoptaren, cadascuna, algun tret identificatiu, un fet de la vida de Maria, un objecte al·legòric

d'acompanyament... Aquesta individualització d'un aspecte de la vida de la Mare de Déu, l'advocació, serien les diverses maneres particulars d'adreçar-se, per part dels fidels, de manera particular o comunitària.

Així, l'orde dels dominics s'adreçaria a la Mare de Déu, especialment en la seva advocació del Roser; els franciscans, a l'advocació de la Mare de Déu dels Àngels; els carmelites, a Maria al Mont Carmel; els mercedaris, a Maria, Mare de mercès... sovint representant la pròpia Mare de Déu amb l'hàbit propi de l'orde. Una relació maternofilial representada, en cada cas, amb unes formes pròpies, l'advocació, identificadores.

La Mare de Déu del Roser

La devoció a la Mare de Déu en la seva advocació del Roser, una al·legoria del Roser-Maria que dona una Rosa-Jesús, va ser adoptada pels pares predicadors, els dominics. La Mare de Déu, en l'advocació del Roser, es va convertir en la patrona de l'orde, que celebrava la festa el mes de maig.

Els dominics van unir un rosari, l'objecte per comptar en l'oració del mateix nom, inicialment creada pels germans llecs que no podien llegir, a la representació de la Mare de Déu del Roser. La pregària del rosari i la devoció a la Mare de Déu del Roser es va difondre entre els seglars gràcies a les missions populars que feien els dominics entre el poble. L'oració del rosari, una forma de meditació i contemplació de la vida de Jesús en quinze moments o misteris, promovia l'oració col·lectiva, a més de la privada, i eliminava les barreres de l'analfabetisme. Una trasposició popular de la pregària dels cent cinquanta salms que realitzaven els monjos i frares que sabien llegir.

La reforma gregoriana, i després els cistercencs, va promoure l'associacionisme pietós dels seglars, el qual, habitualment, es va posar sota el patronatge de la Mare de Déu. Els ordes de frares van obrar en el mateix sentit. Així, els dominics, concretament, van promoure les confraries del Roser, que difonien l'espiritualitat dominicana i, especialment, l'oració del rosari, tot organitzant-ne el res col·lectiu diari i particular, paral·lelament a la propagació de la devoció, culte i festa a la Mare de Déu del Roser.

La fundació de confraries del Roser per tot el Principat, va experimentar un augment espectacular arran de la revitalització de l'orde dels predicadors després del Concili de Trent. La victòria de Lepant contra el Turc, el 1571, que trencava el mite de la invencibilitat dels otomans, va estar atribuïda, pel papa sant Pius V, dominic, a la intercessió de la Mare de Déu del Roser, a qui tant havia pregat. Aquest combat, viscut també com un xoc de civilitzacions entre el cristianisme i un amenaçador islam expansionista, amb el rerefons del record de la invasió del 711, va tenir lloc la diada del 7 d'octubre, data en la qual el successor de Pius V, Gregori XIII, va instituir la festivitat de la Mare de Déu del Roser, que era, alhora, patrona dels dominics. Gràcies a aquest fet, el mes d'octubre es va dedicar a la Mare de Déu del Roser i al rosari.

La Confraria del Roser de Santa Maria de Mataró es va fundar l'any 1575, un any després de l'inici del rectorat del doctor Joan Palau, el qual va protegir el seu establiment. Segons Marià Ribas, la butlla d'establiment de la confraria de Mataró data del 22 d'octubre de 1574.⁹ La visita pastoral realitzada aquest darrer any, no esmenta cap altar dedicat al Roser. Per a ús propi de la confraria fou construïda una capella lateral, l'actual de les Santes, en aquell moment, només el que correspondria al primer tram, perpendicular a la nau de l'església, enderrocant un tros de la paret de tramuntana, que va ser oberta entre els contraforts l'any 1579. A la capella seria enterrat el propi rector Palau. També va tenir-hi sepultura el seu nebot, Jaume Palau, i el seu cunyat, Jeroni Serra Arnau, la sepultura i la làpida del qual estan situades al centre del petit creuer de la capella. El juliol i agost de 1602, Jeroni Serra Arnau feia dir diversos oficis funeraris, a la capella del Roser, per l'ànima dels seus fills Jeroni i Francesc, morts en plena joventut, i la seva filla Elionor.¹⁰

La confraria organitzava el rés diari del rosari a la capella i una funció religiosa el primer dissabte de mes, que acabava en una processó per l'interior de Santa Maria, amb una imatge processional de la Mare de Déu del Roser que s'ha conservat. La confraria, a més, com era habitual en moltes altres parròquies, constituïa un fons, amb aportacions dels confreres, per dotar noies de la confraria que s'anaven a casar i que tenien dificultats, per falta de recursos, per pagar-se l'aixovar. Aquesta pràctica provenia, en molts casos, de donar a la Mare de Déu els ous postos en diferents dates, els quals, venuts, servien per proveir de fons la confraria per poder dotar noies.

Amb la construcció de l'ampliació de l'església, realitzada de 1675 a 1685, es va adjudicar a la Confraria del Roser la capella de tramuntana. Es va encarregar a l'escultor mataroní Antoni Riera la realització d'un nou retaule, on va col·laborar el seu fill Marià Riera i l'escultor occità Lluís Bonifàs. La imatge de la Mare de Déu va ser obra de l'escultor Joan Vila. Antoni Riera va ser també responsable de la traça i la construcció del monestir de les carmelites descalces de Mataró, edificat a finals del segle XVII vora el portal de Cabrera, i d'un dels projectes d'ampliació de la parroquial de Santa Maria de Mataró, de 1685, que no va guanyar el concurs de traces. Era fill d'Antoni Riera, major de dies, natural de Dosrius i iniciador de la nissaga de fusters i escultors, que havia estat deixeble de l'escultor mataroní Jaume Vendrell. Examinat de mestre fuster l'any 1634, Riera, pare, havia estat autor del retaule de Sant Joan de Sant Andreu de Llavaneres, i l'any 1664 del de la Mare de Déu dels Ous de la mateixa població, aquesta vegada amb la col·laboració del seu fill Antoni Riera, menor.

El nou retaule del Roser de Santa Maria de Mataró, pel que fa a la part escultòrica, era ja acabat l'any 1701. A l'àtic, en dos medallons, a costat i costat del cos central, hi són representats sant Domènec de Gomà, fundador dels dominics, i sant Ramon de Penyafort, del mateix orde. L'any 1886, a cada cantó de la imatge de la Mare de Déu, hi havia les del mateix sant Domènec i les de la dominica santa Caterina de Siena, reproduint la composició tradicional amb què es representa la Mare de Déu del Roser.

L'any 1728 el rector Ramon Riera va fundar el benefici de sant Ramon de Penyafort, patró dels advocats, a l'altar del retaule. El 1730 Manuela Guarro i Roig hi fundaria el benefici de la Mare de Déu del Roser.

El 1735 es van afegir els dos quadres laterals, d'autor anònim, *La vinguda de l'Esperit Sant* i *L'Assumpció de la Mare de Déu*. Els anys 1756-1757 es va construir el cambril del retaule, accessible per la sagristia de la capella, accés comú amb la sala de juntes de la confraria, on es conserva l'armari de les tres claus que actuava de caixa forta, i s'hi guardaven els fons i la documentació de la confraria. Agustí Janer va pintar l'any 1761 un quadre, amb la Mare de Déu del Roser, que va actuar de teló del cambril, espai que va ser decorat pel cantó de dins els anys 1771-1772.

Aquest retaule, una de les joies de l'escultura barroca catalana del segle XVII, va ser restaurat el 1820 i el 1930 per Cèsar Martinell i els Amics de l'Art Vell.¹¹

La Mare de Déu del Carme

En algunes ocasions, les advocacions marianes que els ordes mendicants van adoptar quan van posar-se sota el patronatge de la Mare de Déu, tenen a veure amb algun tret fundacional. Així, l'advocació mariana dels Àngels, per als franciscans i caputxins, neix d'un episodi de la vida de sant Francesc; la de la Mare de Déu del Carme, per als carmelites, i la de la Mare de Déu de la Mercè, per als mercedaris, per una aparició de la Mare de Déu als fundadors. En aquests dos casos, els frares representen la Mare de Déu vestida amb l'hàbit propi de l'orde.

La devoció a la Mare de Déu en la seva advocació carmelitana, es va difondre a Mataró d'ençà de la fundació del convent de Sant Josep dels carmelites descalços (1588) i del monestir de la Immaculada de les carmelites descalces (1648). Frares, monges, preveres i seglars, que participaven d'aquesta espiritualitat, van adreçar-se a la Mare de Déu en aquesta advocació.

La primera capella dedicada a la Mare de Déu del Carme a Mataró va ser, i encara és, la de l'esquerra del presbiteri de l'església de Sant Josep de l'antic convent de carmelites descalços de Mataró, ara parroquial. En aquesta capella es va col·locar la imatge, anomenada de santa Maria l'Antiga, que els frares carmelites que van fundar aquesta comunitat havien portat amb carro des de Castella a Mataró.

A Santa Maria de Mataró consta l'existència, des de finals del segle XVIII, en època del rector Sumalla, d'una capella dedicada a la Mare de Déu del Carme, situada a l'actual pas per anar de la nau de l'església a l'actual capella del Sagrament. Presidia el seu retaule una imatge de la Mare de Déu del Carme flanquejada per les imatges en talla de santa Eulàlia i d'una abadessa, santa Gertrudis, segons Marià Ribas, o santa Escolàstica, segons Miquel Esquerra. A l'extrem, a cada cantó, hi havia les imatges de sant Cosme i sant Damià, venerats a la capella d'antic. A l'àtic

del retaule hi havia un relleu amb el tema de l'Adoració dels Reis i, sobre les grades de l'altar, una imatge santa carmelitana descalça, Teresa de Lissieux, col·locada als anys vint del segle xx. A les parets laterals, hi havia dos quadres de la segona meitat del segle xix, obra del mestre de pintura Robreño Segalers, resident a Mataró. Aquests dos quadres, únics elements de la capella que foren salvats de la destrucció el 1936-1939, estan dedicats als temes carmelitans *Imposició de l'escapulari a sant Simó Stock per la Mare de Déu del Carme* i *Els profetes Elies i Eliseu*. Amb l'obertura el 1889 de la capella com a pas per anar al Sagrament, el retaule va ser traslladat a la tercera capella lateral esquerra de la nau principal. Era l'antiga capella del Roser i, més tard, del Sagrament que, en inaugurar-se la nova, va ser destinada a magatzem de l'obra, excepte el primer tram que, separat de la resta, va ser habilitat com a capella del Carme, com hem dit.

L'any 1870 es va fundar a Sant Josep, parròquia des de 1868, antiga conventual dels carmelites descalços, l'Associació de la Mare de Déu del Carme, a la capella de la mateixa dedicació. Promovia el rís de la Corona carmelitana i la imposició de l'escapulari carmelità i celebrava un octavari dedicat a la Mare de Déu centrat en les festes patronals del 16 de juliol. L'any 1880 es va fundar l'Associació de la Mare de Déu del Carme a la capella de la mateixa dedicació de la parroquial de Santa Maria, filial de la de Sant Josep. Segurament, va ser quan es van encarregar els esmentats quadres a Josep Robreño. Aquestes dues associacions carmelitanes van difondre, ja al segle xx, la devoció a santa Teresa de l'Infant Jesús.

La Mare de Déu de la Mercè

La devoció a la Mare de Déu de la Mercè està vinculada a l'orde dels mercedaris i al santuari barceloní del mateix nom. Sense presència física a Mataró per part dels frares, sembla ser que la relació dels mercedaris amb la recollida de fons per a l'alliberament de captius segrestats per la pirateria nord-africana i la vinculació d'alguns mataronins amb Barcelona, foren els dos camins per on es va difondre aquesta advocació mariana a Mataró. L'any 1751, només de Mataró, hi havia quaranta-cinc veïns i catorze barques, presos al nord de l'Àfrica.

Josep Esmandia i Milans, mercader, es va casar el 1721 amb Teresa Cantallops i Pellicer (+1755) i es va traslladar a viure a Barcelona per tal de fer cap a uns negocis que cada vegada passaven més per la capital del Principat. Des de Barcelona, va comprar diverses finques rústiques a Mataró i va fer aixecar un gran casal, amb capella a ponent de la ciutat, vora el torrent d'en Bova, el futur casal de les Esmandies (1747), per tal de centralitzar-hi la producció agrària i utilitzar-la de casa d'estiu. Esmandia seria enterrat a Santa Maria del Mar, a diferència del seu pare, que havia escollit sepultura a la capella del Sagrament de la parroquial de Mataró. Malgrat això, va fundar un aniversari a l'església del pares carmelites de la capital del Maresme.¹² El seu fill, Felip Neri Esmandia i Cantallops (Barcelona c. 1722-1793), fou tresorer general del Sant Ofici del Principat, com havia estat el seu pare.¹³ Felip Neri Esmandia va regalar a l'església parroquial de Mataró una imatge de la Mare de Déu de la Mercè que seria col·locada a la capella de les

Santes, i va pagar la construcció del seu cambril, que es va inaugurar amb un solemne *Te Deum* d'acció de gràcies el 10 de desembre de 1762. Pels vots d'aquell any es va dedicar a la Mare de Déu de la Mercè el carrer obert, sobre el Camí Ral, en el seu moment d'entrar a Mataró venint de Barcelona.

La capella de la Mercè de la parroquial de Santa Maria era l'antiga de Santa Cecília, que havia esdevingut pas per anar al fossar. L'any 1752 va tornar a recobrar el seu antic caràcter, quan s'hi va traslladar el retaule de les Santes que, fins aquell moment, estava a l'extrem del creuer, on aquell mateix any es va obrir el Portal Xic. Amb la nova imatge, la capella aleshores va passar a ser denominada de la Mare de Déu de la Mercè. El seu retaule era presidit per l'esmentada imatge, que s'abillava periòdicament amb diferents vestits, alguns dels quals es conserven al Museu Municipal.¹⁴ El dia de la Mercè, la imatge es portava processionalment fins a l'altar major. A cada costat de la Mare de Déu, hi havia les imatges de les santes Juliana i Semproniana, que l'any 1791, quan es van col·locar les noves al retaule major, van ser transformades, tot variant-ne els atributs, en les de santa Caterina d'Alexandria i santa Madrona, titulars dels convents dels dominics i dels caputxins de Barcelona. I, al costat d'aquestes, les dels mercedaris sant Ramon Nonat, amb un carrer dedicat a la ciutat des de finals del segle XVIII, i sant Pere Pasqual, bisbe màrtir. A sobre del cambril, a la part alta del retaule, hi havia una imatge, també escultòrica, de sant Vicenç Ferrer, OP.

La capella va tenir capellans custodis propis durant el segle XIX. Marià Mora i Oliver (Mataró c.1792-1865), mercedari exclaustrat el 1835, ho va ser fins a l'any 1862. Segurament, va ser ell qui va col·locar la imatge de sant Pancraç sobre les grades de l'altar del retaule. Era fill de Pancraç Mora, un corder originari de Sant Celoni, establert a la capital del Maresme. Marià Mora va ser vicari de Santa Maria des de juny de 1841 fins a setembre de 1854. El 14 de juny de 1843 va obtenir una plaça de resident perpetu de la parroquial. En ocasió de la irrupció del còlera de 1854, del qual va morir el rector Gabriel Batllellé, va ocupar el càrrec d'ecònom del 5 de setembre al 29 de novembre. Un cop normalitzada la situació, va continuar com a vicari fins al juliol de 1857. L'any 1862 va renunciar a la seva residència eclesiàstica a favor del seu nebot Joan Mora i Verdaguer (Mataró 1835-1900), fill de Joan Mora i Oliver, corder i espardenyer.

Marià Mora i el seu nebot, Joan Mora, que seria també custodi de la capella, van fundar a la capella, l'any 1862, la Confraria de l'Esclavitud de la Mercè.

També en la devoció a la Mare de Déu de la Mercè, enmig de la renaixença catòlica catalana de finals del segle XIX, va veure una nova florida. L'any 1888, coincidint amb l'Exposició Universal, es va coronar canònicament la Mare de Déu de la Mercè, que era patrona del bisbat de Barcelona des de 1868. El doctor Bonaventura Castellà va assistir a les festes de 1888 com a arxiprest de Mataró. A l'església santuari de Barcelona, que va ser elevada a basílica menor, s'hi van voler enterrar els bisbes Urquinaona, el 1883, i el seu successor, Català i Albosa, el 1899. L'arquitecte Joan Martorell i Montells hi construiria l'avantsala del cambril

i la cúpula actuals, aquesta darrera, coronada amb una imatge de la Mercè que protegia Barcelona. Coincidint amb aquestes festes, el mestre pintor de l'Escola Municipal de Dibuix, Josep Robreño i Sagalés, va pintar dues teles per a les parets laterals de la capella de la Mercè de Santa Maria de Mataró, *L'aparició de la Mare de Déu als fundadors de l'Orde de la Mercè* –sant Pere Nolasc, sant Ramon de Penyafort i Jaume I, el 1218– i *El descens de la Mare de Déu de la Mercè a Barcelona*. L'any 1891, al retaule de la Mercè de la capella de Santa Maria es va col·locar una nova imatge de la Mare de Déu, obra de l'escultor Francesc Pagès i Serratosa, que va ser pagada pel notari Manuel Aparicio, molt similar a la del santuari barceloní. El setial neomedievalitzant fou obra d'Emili Cabañes, que va col·locar al peu el lema *Redemptrix Captivorum*.

Com a patrona del bisbat, la diada de la Mare de Déu de la Mercè era celebrada solemnement a les esglésies parroquials de Sant Josep i Santa Maria. A finals del segle XIX, les celebracions començaven amb el rés solemne de les hores la vigília i a primera hora del matí. El mateix dia, al matí, tenia lloc l'ofici cantat i acompanyat d'orgue. A la tarda, rosari, trisagi marià cantat per la Capella de Música, visita a la capella, inici de la novena, predicació i cant de *La Salve* i el *Tota Pulchra*.

La Mare de Déu de Montserrat

El montserratisme a Mataró és deutor de les festes de 1880 de celebració del mil·lenari, segons la tradició, de la trobada de la imatge de la Mare de Déu de Montserrat pel bisbe de Vic Gotmar. El 25 d'abril el nunci Bianchi, amb tots els bisbes de Catalunya, van presidir els actes religioso-patriòtics i literaris. L'església del monestir va ser declarada basílica i, per primera vegada, es va cantar *El Virolai*, amb lletra del poeta Verdaguer, prevere. El bon record de la convocatòria va ser l'origen de la sol·licitud, per part dels vuit bisbes de Catalunya a la Santa Seu, de proclamació de la Mare de Déu de Montserrat com a patrona de Catalunya. L'any 1881 es va aconseguir que fos declarada patrona comuna dels bisbats catalans. Per tal de festejar-ho, es va coronar canònicament la imatge de la Mare de Déu la tardor d'aquest any. Jaume Collell va organitzar per a l'ocasió un certamen o corona poètica on van assistir, entre d'altres, Verdaguer, Milà i Fontanals, Rubió i Ors, Dolors Monserdà, Marià Aguiló i el mataroní Terenci Thos i Codina, que va llegir el seu poema *A Catalunya*.

Terenci Thos i Codina era amic personal del canonge Jaume Collell, amb qui l'unia una profunda afinitat ideològica. Thos, que s'allotjava a casa del canonge en les seves estades a Vic i viceversa, era subscriptor i col·laborador de *La Veu de Montserrat*, publicació fundada el 1878 per Collell i des de la qual s'iniciaria la campanya del mil·lenari montserratí de 1880.¹⁵

L'any de la coronació de la Mare de Déu de Montserrat (1881) coincideix amb les fundacions a Mataró del monestir de Sant Benet de la capital del Maresme, facilitada per un grup de mataronins, encapçalats pel doctor Bonaventura Català

i Pujades, prevere i resident perpetu de Santa Maria; i de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat a l'església de Santa Anna dels escolapis, un fet que coincideix amb el marcat caràcter catalanista i conciliador en matèria política de l'orde de Sant Josep de Calasanç a Catalunya. Jaume Collell, en la seva visita els anys vuitanta a Mataró, predicaria en català a Santa Anna.

Un d'aquests devots de la Mare de Déu de Montserrat va ser l'escolapi matoroní Gabriel Cardona i Sala (Mataró, 1831-1897)¹⁶ de l'Anunciació, descendent d'una nissaga de pescadors del veïnat «de baix a mar» de Mataró. Rector de l'Escola Pia de Balaguer (1866-1872), va fer aixecar un altar dedicat a l'advocació de la Mare de Déu de Montserrat a l'església del centre escolar. Després va ser rector d'Igualada (1872-1875). L'any 1881, el del seu nomenament com a vicerector de Santa Anna, va fundar amb altres devots la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, la qual tindria aviat una capella pròpia dins l'església de l'escola. Cada any, a finals d'abril, es celebrava la novena, i cada cinc anys, els acabats en 1 i 6, com a record de la proclamació del patronatge sobre els bisbats catalans, «les festes quinquennals», durant les quals es bastia una gran perspectiva a l'altar major on eren representats nombrosos referents montserratins i catalans. El poeta Magí Ballbé i Manyà (Sant Andreu del Palomar 1865 - Mataró 1931), escolapi, que havia professat a l'Escola Pia justament aquell 1881, i que seria director de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat de Mataró (1901-1931), va publicar el devocionari *Visites i Novena a Nostra Senyora de Montserrat segons la pràctica de la Confraria de Mataró* (Barcelona 1914).¹⁷

El doctor Josep Roig i Casanelles, rector de Santa Maria de 1905 a 1919, molt devot de l'advocació montserratina, va ser cofundador d'una segona confraria de la Mare de Déu de Montserrat a Mataró, la de la parroquial de Santa Maria. Entre 1908 i 1910, durant els primers anys del seu rectorat, i essent Pau Ferrer i Ferrer del Coll capellà custodi de la capella de Sant Telm, es va restaurar el retaule dedicat al patró dels mariners, ja que contenia un relleu barroc de la Mare de Déu de Montserrat. L'antiga confraria dels mercaders i mariners de la població era establerta en aquesta capella, que era dedicada a la Nativitat de la Mare de Déu (motiu del relleu amb la Mare de Déu de Montserrat abans celebrada el 8 de setembre –festa de les Marededéus trobades–), i sant Telm.

La imatge de sant Telm es va pujar al segon pis del retaule per tal de fer una fornícula per a la Mare de Déu, cosa que va portar al canvi de dedicació de la capella.¹⁸ Va fer els treballs el conservador del Museu Municipal Josep Vinardell i Rovira. L'any 1917 es va agregar canònicament la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat de Santa Maria a la del monestir santuari. El dia 27 d'abril al matí tenia lloc un ofici solemne. A la tarda, començava la novena, per a la qual es va utilitzar durant anys la que va escriure el doctor Josep Fornells i Mora, prevere. Durant el temps pasqual, després del rosari, es resava a la capella la visita espiritual a la Mare de Déu de Montserrat, escrita per Josep Torres i Bages, que el 1899 havia fundat la Lliga espiritual de la Mare de Déu de Montserrat.

Altres advocacions

Tres advocacions marianes més tenen a Mataró el seu origen, pel que fa a la difusió de la seva devoció, en congregacions i instituts religiosos de regulars.

La devoció a la Mare de Déu de l'escapulari blau, segons la tradició, està lligada a la vida d'Úrsula Benincasa (1547-1618), fundadora de les religioses teatines. Seria però, el P. Francesco Maria Maggio, teatí, qui va promoure aquesta devoció des de Nàpols d'ençà mitjan segle XVII. Climent X, el 1671, va reservar als teatins la imposició de l'escapulari blau als devots d'aquesta advocació mariana, que es reuniren en diferents confraries unides, totes elles, a la primària, establerta a l'església de l'orde a Roma, a Sant Andreu della Valle.

El mataroní Marc Castanyer i Seda, prevere, va ser l'introduïdor de la devoció a la Mare de Déu de l'Escapulari Blau a Mataró, després de la seva estada a Roma, on va entrar en contacte amb els teatins. Castanyer seria fundador de la confraria de la Mare de Déu de l'escapulari blau, establerta en l'oratori públic que va obrir el 1868 a casa seva, casa mare de les religioses felipnèries d'ensenyament (1856). Aquest oratori era dedicat a la Mare de Déu de l'Escapulari Blau i a sant Felip Neri.

La devoció a Mataró a la Mare de Déu de la Medalla Miraculosa, lligada a les aparicions a santa Caterina Labouré, està vinculada a la vinguda de les Filles de la Caritat a la ciutat, el 1898, a l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena. En aquesta església es va aixecar un altar dedicat a la Mare de Déu de la Medalla Miraculosa, patrona de la família vicenciana, de la qual formen part les Filles de la Caritat, altar on es va constituir l'Associació de la Mare de Déu de la Medalla Miraculosa (c.1907), que organitza cada any un trídium els dies 25, 26 i 27 de novembre, que acaben amb la imposició de la medalla.

El 1926 els pares redemptoristes, de sant Alfons Maria de Liguori, van fundar a Catalunya, concretament a Barcelona, el santuari de la Mare de Déu del Perpetu Socors, patrona de la congregació. Aquell mateix any es va fundar l'arxiconfraria de la Mare de Déu del Perpetu Socors a la parròquia de Santa Maria, el 25 de juliol de 1926, i a la de Sant Josep. Aquesta advocació mariana tenia l'origen en una icona oriental que un mercader va portar a Roma el segle XV. Durant el viatge, davant una tempesta que anava a provocar un imminent naufragi, el mercader va demanar protecció a la Mare de Déu i el mar va encalmar. El 1499, aquesta icona es va col·locar en una església, a mig camí de Santa Maria la Major i Sant Joan del Laterà que, posteriorment, seria confiada als pares redemptoristes.

L'altar de la confraria del Perpetu Socors de Santa Maria es va situar a l'atri de la capella dels Dolors. Constava d'un altar sobre el qual hi havia un relleu escultòric, amb la representació de la Mare de Déu del Perpetu Socors, coronat per la imatge d'un vaixell en perill de naufragi. A cada costat es van col·locar les taules pintades, per Josep Vinardell, de sant Alfons Maria de Liguori i sant Jeroni, que havien pertangut al retaule de Sant Josep. Aquesta ubicació va salvar aquestes

imatges de la destrucció del 1936-1939. Acabada la Guerra Civil, Josep Puig i Cadafalch va situar-les darrere i als laterals de la capella de Santa Lúcia, quan la va restaurar el 1945.

L'arxiconfraria de la parròquia de Sant Josep s'havia establert a l'altar de les Santes Juliana i Semproniana, la primera de les capelles laterals de l'esquerra de la nau principal. Les dues arxiconfraries de Mataró organitzaven la novena a la Mare de Déu del Perpetu Socors i la festivitat patronal del 27 de juny.

Ramon Reixach i Puig

NOTES

- 1.- JOSEP MARIA COLOMER, *Mataró al mil cinc-cents* (Mataró 1969), 173. Any 1611.
- 2.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (=MASMM), *Llibres de cantars*, 15 agost 1603.
- 3.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, «El llit de la Mare de Déu», *Diario de Mataró*, núm. 562.
- 4.- NICOLAU GUANYABENS, *L'àliga de Mataró, 400 anys* (Mataró 2001), 36.
- 5.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple*, vol. I (Mataró 1968), 59 i 61.
- 6.- JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA, «El grup escultòric sobre el trànsit de la Verge de la parròquia de Santa Maria de Mataró (s. XVI)», *XVII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2001), 115-137.
- 7.- NICOLAU GUANYABENS, *L'àliga de Mataró...*, 35.
- 8.- LLUÍS ADAN I FERRER I RAFAEL SOLER I FONRODONA, «El retaule major de Santa Maria de Mataró, 1767-1783», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 54 (Mataró, gener de 1986), 25-32.
- 9.- *Diario de Mataró*, número de Nadal, 1953.
- 10.- MASMM, *Cantars* 1602.
- 11.- *El Pensament Marià*, 20 de març de 1931.
- 12.- ENRIC SUBIÑÀ, «Les Esmandies», *XXII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2006), 128 i 130.
- 13.- *Ibid*, 128 i 131.
- 14.- Segons Lluís Ferrer i Clariana, hi van entrar el 1936.
- 15.- JAUME VELLVEHÍ, *Terenci Thos i Codina (Mataró, 1841-1903). Un home de la Renaixença* (Mataró 2003), 53-54 i 73.
- 16.- JOAN FLORENSA I PARÉS, «El P. Gabriel Cardona i Sala (1831-1897)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 59 (Mataró, octubre de 1997), 12-15.
- 17.- JOAN FLORENSA I PARÉS, «Ballbé i Manyà, Magí», *Diccionari d'història eclesialstica de Catalunya* (Barcelona 1998-2001), v. I, 183.
- 18.- Acabada la Guerra Civil, l'advocació de la Mare de Déu de Montserrat es va traslladar a la capella de la Mare de Déu de l'Amor Formós, ja que s'havia salvat el seu cambril.